

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Гембарук А.С., канд. пед. наук, доцент, завідувач кафедри
англійської мови та методики її навчання

Бовгуря Олександра, студентка IV курсу факультету іноземних мов
УДПУ ім. П.Тичини

Анотація: У статті обґрунтовано технологію розвитку критичного мислення. Зазначено, що критичне мислення – це здатність особистості до самостійного оцінювання дійсності, інформації, знань, думок і тверджень інших людей, уміння знаходити ефективні рішення певних ситуацій. Визначено, що конструктивну основу технології розвитку критичного мислення становить базова модель трьох стадій організації навчального процесу: актуалізація – осмислення – рефлексія. Охарактеризовано прийоми, методи, технології, що сприяють формуванню творчих здібностей: мозкова атака, асоціативний куц, кластери, таблиці тощо. Визначено, що застосування елементів технології розвитку критичного мислення на уроках іноземної мови, сприяє тому, що кожен учень відчуває себе цікавою особистістю, у школярів формується здатність доводити свою позицію і приймати думку іншого, якщо вона більш обґрунтована.

Ключові слова: критичне мислення, творче мислення, структура уроку, методи й прийоми навчання, уроки англійської мови.

Abstract: The technology of critical thinking is described in the article. It is indicated that critical thinking is the ability of a person to self-assessment of surrounding world, information, knowledge, opinions and assertions of others, the ability to find effective solutions of some situations. The model of critical thinking development consisting of three stages: actualization – understanding – reflection is highlighted in the article. Different techniques,

methods and technologies that contribute to the formation of creative abilities are described in the article. It is defined that the use of technology of critical thinking on foreign language lessons promotes the development of students' personalities, the ability to prove their position and accept the opinions of others.

Key words: critical thinking, creative thinking, structure of the lesson, training methods and techniques, English language lessons.

Сучасний світ – це світ інформації, яка швидко збільшується і за рахунок цього постійно застаріває. Сучасним світом керує сучасне інформаційне суспільство, яке висуває нові вимоги перед освітою. Однією із цих вимог є підготовка таких людей, які можуть приймати критичні рішення, знаходити свій шлях у новому оточенні, які достатньо швидко встановлюють нові стосунки в реальності. Отже, розвиток критичного мислення є актуальною проблемою на сучасному етапі розвитку держави, у період формування демократичних цінностей та інтенсивних соціальних змін. Тому очевидною є життєва необхідність розвитку критичного мислення у вітчизняній освітній системі. Відповідно до загального суспільного прогресу, освіта також вимагає прогресивних підходів. Через те, що освітні пріоритети зміщуються з кількості засвоєної інформації та вміння нею оперувати та використовувати у реальному житті, роль критичного мислення у процесі шкільної освіти зростає. Відповідно до цього, більшість педагогів прагне змінити практику власної роботи, щоб сприяти активному навчанню дітей та розвитку в них критичного мислення [1, с.518].

Дослідження проблеми розвитку критичного мислення привертає увагу багатьох науковців. Так, теоретичні положення технології розвитку критичного мислення розглянуто в роботах відомих зарубіжних учених М.Лімпана, А. Кроуфорда, С. Метьюза, Р. Стернберга, Д.Дьюї, які характеризують процес оволодіння критичним мисленням як

набуття компетентності і її реалізації з урахуванням системи вищих індивідуальних і суспільних цінностей та ідеалів. Достатньо широко розглядає підходи до розв'язання зазначеної проблеми засновник Інституту Критичного мислення Метью Ліпман, визначаючи критичне мислення як наукове мислення, сутність якого полягає у прийнятті ретельно обміркованих і зважених рішень щодо довіри до будь-якого твердження: маємо ми його сприйняти чи відкинути або відкласти, а також ступінь упевненості, з яким ми це робимо. Останнім часом проблема розвитку критичного мислення перебуває в центрі уваги і вітчизняних педагогів. Дослідження цього питання можна знайти в працях Виготського Л.С., Тягла О., Лосєва А.Ф., у роботах відомих педагогів: Лисенкової С.М., Амонашвілі Ш.О. та інших. Вітчизняні дослідники визначають наступні особливості цього феномену, як: пошук нестандартних способів розв'язання суперечностей, відкритість до нових ідей, активізація розумової діяльності тощо. На думку О.Тягла, здатність людини критично мислити забезпечує систематичне вдосконалення процесу і результатів розумової діяльності на основі критичного аналізу, розуміння та оцінки. Учений трактує критичне мислення як активність розуму, спрямованого на виявлення й виправлення своїх помилок, точність тверджень і обґрунтованість міркувань [3, с.194]

Метою нашої статті є дослідження особливостей розвитку критичного мислення на уроках іноземної мови. При визначенні основних шляхів формування критичного мислення ми керуємося основними положеннями прийнятого у вересні 2017 року закон «Про освіту», який започатковує реформу освіти в Україні. У концепції проекту Закону закладено ключові компетентності й наскрізні вміння, якими має володіти учень після закінчення школи. У програмах для загальноосвітніх навчальних закладів з іноземної мови зазначено: «... критерієм оцінки навчальної діяльності учнів убачають не стільки обсяг матеріалу, що залишився в пам'яті, скільки вміння його аналізувати, узагальнювати,

активно використовувати в нестандартній ситуації, вміння самостійно здобувати знання, вести пошуково-дослідницьку роботу». Серед спеціальних умінь і навичок учнів з іноземної мови, програма передбачає в старшій школі розвиток уміння аналізувати й критично оцінювати автентичні навчальні матеріали. Виходячи з вимог програми для загальноосвітніх навчальних закладів, вважаємо за доцільне застосування прийомів критичного мислення в навчальному процесі.

Організація навчально-пізнавальної діяльності школярів на основі критичного мислення, зокрема, й під час вивчення іноземної мови, розглядається сьогодні як важливий дидактичний напрям, у якому домінують пошук чіткої постановки питання, обґрунтування, формулювання, твердження; прагнення до максимально важливої для даного предмета точності; використання надійних джерел та посилання на них; дотримання основної теми, цілісний розгляд ситуації; утримання в полі уваги вихідного завдання; вплив сприйняття й розуміння чужих почуттів, схильність до застосування навичок критичного мислення у житті.

Відповідно до ролі та місця критичного мислення у шкільній освіті, ця методика має на меті забезпечувати певні умови:

- 1) пропонувати проблемні задачі та способи вирішення;
- 2) організовувати діалог у процесі розв'язування проблемних задач;
- 3) надавати учневі право на помилку та створювати ситуації виправлення помилок;
- 4) передбачати письмове викладення розмірковувань учнів з подальшою рефлексією.

Необхідно зазначити, що у процесі опрацювання іншомовних матеріалів на уроках іноземної мови, для підвищення якості навчання та формування критичного мислення, як правило, використовуються прийоми та стратегії з урахуванням триступеневої методики: «актуалізація – усвідомлення - рефлексія». Дослідженням цієї методики

займались Е.Ружин, Д.Кластер та Я.Калінніков. Відповідно до праць Чарльза Темпла, Скотта Уолтера та Кертис Мередіт, Д. Кластером було запроваджено найбільш конкретизовану та змістовну класифікацію етапів формування критичного мислення, яка є широкоживаною в загальноосвітніх закладах [2, с.14].

Першим етапом є – *актуалізація*, під час цього етапу найкраще використовувати прийом «мозкова атака», яка вимагає від учнів перегляду наявних знань з даної теми, постановки цілей, мети тощо. На уроках іноземної мови «мозкова атака» може проводитись в індивідуальному, парному або ж груповому режимі. Головним принципом стратегії є те, що вчителем повинні прийматись як правильні, так і не правильні відповіді. Роль вчителя на етапі актуалізації – спрямовувати роботу учнів, виявляти їхні думки та прислухатись до викладених ідей.

Наступним кроком у формуванні критичного мислення на уроках іноземної мови є – *осмислення*. Цей етап характеризується більш складною структурою та складнішими завданнями для виконання, вона займає основну частину уроку. Саме тут, учні переходять до безпосереднього ознайомлення з інформацією та її обробки. Такі технології критичного мислення, як аналіз, оцінювання, зіставлення, можуть бути використані на уроці і в свою чергу допомагають оптимізувати розвиток діалогічної компетентності учнів.

Заключним етапом є – *рефлексія*, яка базується на обговоренні поданої теми. Одночасно, учні мають можливість оцінити власні погляди, звички та порівняти їх з поглядами інших учнів. На цьому етапі може бути використаний прийом мікродіалогу, у такому випадку діти мають дотримуватись відповідної структури: встановлення контакту – висловлення власних думок – завершення контакту [3, с. 285].

Останнім часом досліджена структура «актуалізація – усвідомлення – рефлексія» допомагає покращити роботу на уроці та в позаурочний час, вона організовує самостійну роботу учнів, підсилює їх

активність до вивчення іноземної мови. Використовуючи технологію критичного мислення на уроках іноземної мови, учні матимуть змогу ширше застосовувати усне та писемне мовлення, тобто активізують навички говоріння та письма, тому метою розвитку навичок критичного мислення є надання дітям змоги вільно включатись в обговорення проблеми, швидке знаходження рішень.

Учителі застосовують різні вправи та завдання для розвитку критичного мислення дітей на різних уроках і урок іноземної мови не є виключенням. Відповідно до поглядів І. Загашева, Б. Блума, М. Ліпмана, М. Вайнштейна та інших можна класифікувати типи вправ і завдань для розвитку критичного мислення, відповідно до кожного з етапів.

1) Актуалізація – мета цього етапу полягає у формуванні особистого інтересу для отримання необхідної інформації. Для цього використовуються такі прийоми, як: індивідуальна, парна та групова робота, брейнштормінг, озвучування проблемних питань тощо. Учитель може використовувати наступні вправи: «Знаю – хочу знати - взнав», «Прогнозування за ілюстрацією», «Асоціація», «Брейнштормінг», «Товсті/тонкі питання», «Дерево припущень».

2) Осмислення – мета етапу – ознайомлення дітей з новою інформацією. Головний принцип цього етапу – учитель має надавати учням право на самостійні пошуки інформації з подальшим груповим обговоренням та аналізом. На відповідному етапі вчитель може застосовувати різні вправи та завдання, серед них: Технологія «6 капелюхів», «Зигзаг», «Insert», «Карусель», «Ромашка Блума». Також застосовуються вправи за концепцією Бенджаміна Блума, які представлені у підручнику «Bloom's Taxonomy» [5, с. 243].

3) Рефлексія – передбачає осмислення та аналіз інформації, яку вони отримали, та як включити нові поняття у власне життя. Учитель може використовувати наступні вправи: «Сінквейн», «Кластер», «Есе»

На нашу думку, використання різних вправ, методів і прийомів не може мати чітко закріпленого місця на уроці, а може змінюватися відповідно до його завдань. Розвиваючи критичне мислення на уроці, не потрібно забувати і про вдосконалення грамотності школярів. Робота із навчальним підручником, різними видами словників та довідкової літератури допоможуть сформуванню правописних вмінь. У наш час дуже важливо розвивати критичне мислення у дітей - щоб дитина стала отримувати задоволення від вивченого матеріалу, навчилася його аналізувати і робити самостійні висновки, щоб навчилися ставити розумні запитання і творчо знаходити на них відповіді. Важливо відзначити, що технологія розвитку критичного мислення допомагає учням самостійно визначати напрям у вивченні теми і самостійно вирішувати проблеми, тобто «мислити по-справжньому»[4, 890]. Не виникає жодних сумнівів, що критичне мислення повинно займати одне з провідних місць у шкільній освіті, тому що ця технологія насамперед допомагає формуванню пізнавальної потреби в учнів, яка спрямовує особистість на сприйняття та усвідомлення мети діяльності. Відповідно до цього формує позитивні цінності, навички та вміння, навчає самостійності та організованості. Необхідно зазначити, що застосування методів критичного мислення в шкільній освіті має поки що епізодичний характер. Причин такої ситуації декілька. По-перше, єдиного розуміння, що таке критичне мислення серед науковців, поки що немає, і дискусії навколо цього питання не припиняються. По-друге, недостатня кількість методичної літератури. До сьогодні найбільш ґрунтовними були й залишаються роботи американських авторів. Щоб підготувати молодь до реалій сучасного життя, прийоми технології критичного мислення необхідно застосовувати як у навчальному, так і у виховному процесах. Це допоможе учням швидше орієнтуватись у новому матеріалі (за час навчання у школі) та новій інформації (у дорослому житті); розвиватиме навички і вміння аналізувати події, орієнтуватись у різних ситуаціях,

дозволятиме швидко і правильно приймати ті чи інші рішення, припускатися менше помилок, бо люди вмітимуть аналізувати дії і події [4, с. 892].

Отже, використання на уроках стратегії критичного мислення надасть можливість сформувати гармонійно розвинуту, конкурентоспроможну особистість, яка набуватиме умінь і навички потрібні в подальшому житті. Технологія формування критичного мислення школярів у процесі вивчення іноземної передбачає формування пізнавального інтересу шляхом розвитку внутрішньої мотивації до цілеспрямованого навчання, підтримку пізнавальної активності учнів, спонукання їх до порівняння отриманої інформації з особистим досвідом і на її ґрунті формування аналітичних суджень.

Список використаних джерел

- 1) Халперн Д. Психологія критичного мислення: Редкол.: Д. Халперн О.Чуба – С.-Пб. : Вид-во Питер, 2000. — 518 с.
- 2) Освіта в Україні. Доповідь міністра освіти і науки України на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти: м. Київ, 12 жовт.2001р./ Редкол.: В. Кремень(кер). – К.: Освіта України, 2001. – 14 с.
- 3) Тягло А. В. Критичне мислення, проблема світової освіти XXI століття / Тягло А. В., Воропай Т. С. – Х. : Ін-т внутр. справ, 1999. –194, 285 с.
- 4) Леонтьєва А. Технологія розвитку критичного мислення у формуванні комунікативної компетенції під час навчання іноземної мови//Вісник Молодой ученый. – 2014. – №2. – С. 890-892
- 5) Benjamin S. Bloom. A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives, Abridged Edition 1st Edition/ Lorin W. Anderson, David R. Krathwohl. – L.:Longman,1st Edition, 2001. – 243 p.